

Steltlopers en eenden in de Velperwaarden

van 2006 tot 2008

In de Velperwaard bevinden zich een tweetal tichelgaten onderaan de Broekdijk, op ongeveer een kilometer afstand van de IJssel. Hier ontstaan in het voorjaar meestal drie plassen, een diepe permanente plas en twee ondiepe, tijdelijke plassen. Op deze plek wordt al jarenlang de eenden en steltlopers geteld tijdens de trekperiodes en broedseizoen. De telplek ligt op de dijk, die goed uitzicht biedt op de uiterwaard.

Tijdens de voorjaarstrek is het een komen en gaan van watervogels en steltlopers en elk bezoek levert weer andere getallen of soorten op. In mei zijn de eerste jongen te zien van de blijvers, op of nabij het water. In juni wordt het rustiger en zakt de waterstand geleidelijk. Mij bekruipt altijd een weemoedig gevoel als de laatste Grutto's wegtrekken in juli. Wanneer en hoeveel komen weer langs volgend jaar?

Voor rust moet je hier overigens niet zijn. Het geraas van het verkeer op de verhoogde A12 drukt continu op je trommelvliezen. Drie seizoenen lang hoor je achter je, totdat de duisternis invalt, het motorgeweld van de mini Grand Prix op bedrijventerrein de Beemd. Enkele jaren geleden werd tot mijn afgrijzen dit racecircuit verplaatst naar deze plek. Niettemin heb ik daar op een vroege ochtend wel eens Patrijzen zien rondscharrelen. Achter de Beemd ligt tenslotte de A328, tegenwoordig ook een drukke snelweg. Het zicht op de Veluwezoom wordt de laatste jaren opgefrist door de nieuwbouw op de Beemd. Achter de IJssel doemt de vuilverbrander op als horizonvervuiler.

De rookpluim geeft altijd trouw de windrichting aan. Bij goed weer scheurt de gemotoriseerde jeugd langs je heen op de dijk.

Alvorens telresultaten van de afgelopen drie jaar te presenteren wil ik een aantal persoonlijke belevenissen van de afgelopen jaren aan het papier toevertrouwen. Ik loop daarbij door de seizoenen heen. Op een koude zondag in januari is het tichelgat dichtgevroren. De lucht is grijs en een ijzige wind blaast over de dijk. Her en der staan kleine groepjes Grauwe Ganzen vlakbij de oever. Verder weg staan in de uitgestrekte weilanden een paar duizend Kolganzen te grazen. Er is geen mens in de omgeving te bekennen. Na noteren van de ganzen besluit ik vanwege de barre omstandigheden weer snel huiswaarts te keren. Drie maanden later is het voorjaar en de temperatuur is aangenaam. Het is bijna schemerig en mijn oog valt op een beweging in een weiland. Daar zie ik tot mijn ontzetting twee Buizerds in gevecht op de grond. Een grotere (vrouwetje?) heeft een kleiner exemplaar (mannetje?) stevig in de klauwen waarbij de kleinere op zijn rug ligt. Is dit een territoriale schermutseling, een ordinair ruzie over een prooi of een zeldzame poging tot kannibalisme? Er is geen kadaver te zien. Beide vogels voeren een minutenlange, hemeltergende strijd waarbij het lijkt alsof de grotere Buizerd serieus probeert de kleinere te doden! De kleine is duidelijk geen partij voor de grotere. Het slachtoffer ligt af en toe doodstil, probeert zich te verweren maar kan niet ontkomen aan zijn belager. De grotere sleept de kleinere zelfs even door het gras. Dan gebeurt er een poosje niets. Het tellen van eenden en steltlopers gaat intussen door, het wordt immers snel donker. Een poosje later kijk ik weer in de richting van het strijdtoneel en zie ik de grotere Buizerd alleen op de grond zitten en

Tureluur. Foto: Lars Soerink

is de kleinere verdwenen. Kennelijk ontkomen en hopelijk niet gewond.

Op een avond in april bespeur ik een Slechtvalk op een paaltje in het weiland achter de plassen. Potentiële prooien zijn er genoeg in de vorm van houtduiven, eenden en steltlopers. De valk kijkt regelmatig in de richting van de plassen en vliegt een kwartier later plotseling op, wint hoogte en duikt richting plassen. Hij scheert rakelings over de ondiepe plassen en eenden en steltlopers vliegen in paniek alle kanten op. De Slechtvalk voert nog een schijnaanval uit en keert onverricht ter zake terug naar zijn uitkijkpost. Vijf minuten later is de rust weergekeerd. Is dit in de roofvogelwereld een manier om even de 'vleugels te strekken'?

Op een dag zijn er veel Kleine Mantelmeeuwen aanwezig. Één belaagt een Blauwe Reiger in het luchtruim boven het weiland. Blijkbaar heeft de reiger iets in zijn krop wat de meeuw hem wil

proberen te ontfutselen. De mantelmeeuw vliegt behendig en dreigend om de reiger heen en doet denken aan een jachtvliegtuig uit de tweede wereldoorlog. De geschrokken reiger slaakt angstkreten en probeert zich met trage vleugelslagen uit de voeten te maken. Zijn kostje houdt hij binnen. Alsof het een spelletje was zwaait de mantelmeeuw plotseling af en schroeft hoger en hoger in de lucht samen met soortgenoten. Half mei brengt een van die heerlijke, zwoele en windstille avonden. Op de drie plasjes heerst een drukte van jewelste. Vele Slobeenden, Kuifeenden, Krakeenden, Bergeenden en Wilde Eenden zwemmen door elkaar, grondelen of baltsen. Je raakt de tel bijna kwijt. Grutto's rusten in groepjes, voeren territoriale schermutselingen en roepen daarbij luidruchtig hun naam, ook als meer van hun soortgenoten aan komen vliegen naar de slaappleaats. Kieviten laten hun baltsgeluiden horen op de achtergrond vanaf de maïsackers, die nog braak liggen. Als je goed speurt zie je een aantal Watersnippen in de wat hogere vegetatie aan de overkant van een van de plasjes. Na lang turen zie je er steeds meer. Vlakbij staan een aantal Regenwulpen te rusten, bijna roerloos. Op het iets hoger gelegen slik jaagt een paartje Kleine Plevier achter insecten aan. De zon zakt gestaag achter de horizon van Arnhem. Ondanks het verkeerslawaai hoor je in de invallende duisternis nog steeds Grutto's roepen vanuit het ondiepe tichelgat, dat nog vol met water staat. Wulpen laten hun jodelend geluid horen als ze aan komen vliegen. Ook de Scholesters en Kieviten hoor je roepen alsof het gewoon daglicht is. Het geroep klinkt ook duidelijk vanuit de lucht. Een Patrijs roept ergens verder op langs de dijk en zijn roep wordt even later beantwoord. Het is bijna nazomer. De ondiepe plasjes staan droog en er is geen vierkante meter slik over. Het diepe tichelgat staat wel vol water. Wilde Eend, Soepeend, en Meerkoet verblijven nog op of langs het water. Gierzwaluw en Boerenzwaluw vliegen laag boven de weilanden of scheren over

het water. Wat een verschil met het voorjaar. Weinig steltlopers maar in deze periode vliegt af en toe nog een Witgat of Oeverloper aan en met geluk een Lepelaar, Groenpootruiter of Zwarte Ruiter. Grutto, Tureluur en Scholekster zijn dan vertrokken.

Methode

Van februari tot september worden vlak voor de schemer eenden en steltlopers op en rond de plassen en in de omliggende weilanden (steltlopers) geteld. Een telling varieert van een kwartier (vroeg voorjaar en nazomer) tot bijna een uur (mei-juni). Hoe langer men blijft des te meer steltlopers kunnen worden geteld, als steeds meer vogels naar de slaapplek terugkeren. Een telescoop is hierbij noodzakelijk om b.v. IJlandse Grutto's te onderscheiden van de nominaat, maar ook om kleine soorten als Watersnip, Bokje en Bosruiter op te sporen. In 2006 zijn 42 tellingen uitgevoerd, in 2007 43 en in 2008 38. De tellers

van de afgelopen drie jaar waren Ivo Seelen, Arjen Hell, Greta van Hoorn, Paul Stuijvenberg, Jos Pilzecker, Henk Ruissen, Arjen Poelmans, Dick van Dorp, Ernst Meindersma en Ruud Reddingius.

Resultaten

Het telseizoen 2006 begon met een betrekkelijk droge maand februari met lagere waterstanden. Een nat voorjaar volgde met hoge waterstand in de plassen. Alle plassen raakte vol. Een relatief hoge waterstand bleef tot in juni. Het gevolg was vrij weinig slikrandjes.

2007 Begon natter met in februari al hoge waterstanden. Volle plassen ontstonden en ook trad inundatie op van omliggende weilanden. Pas in mei ontstonden slikrandjes. Een gunstig seizoen voor eenden.

In 2008 was de waterstand hoog in de plassen, tot in april, daarna slonk het water en ontstonden veel slikranden. De maxima per telling zijn weergegeven in Tabel 1. In een enkel geval werd

Soort	2006	2007	2008	Soort	2006	2007	2008
Aantal tellingen	42	43	38		42	43	38
Scholekster	14	4	9	Dodaars	0	5	3
Kleine Plevier	3	6	4	Fuut	0	0	0
Bontbekplevier	0	0	0	Geoorde Fuut	0	0	0
Kievit	160	250	120	Bergeend	10	54	10
Bonte Strandloper	0	1	0	Smient	4	56	25
Kemphaan	1	4	0	Krakeend	12	31	20
Bokje	1	0	0	Wintertaling	58	76	100
Watersnip	23	3	1	Wilde Eend	24	58	27
Grutto	56	130	95	Soepeend	7	8	10
IJlandse Grutto	6	69	13	Pijlstaart	0	13	5
Regenwulp	13	3	1	Zomertaling	10	2	4
Wulp	175	150	277	Slobeend	12	37	53
Zwarte Ruiter	1	1	0	Tafeleend	2	4	4
Tureluur	13	13	12	Kuifeend	12	37	21
Groenpootruiter	2	8	1	Nonnetje	0	0	0
Witgatje	3	4	5	Waterhoen	1	2	1
Bosruiter	1	10	1	Meerkoet	31	56	33
Oeverloper	0	2	4				

Tabel 1: maximum aantal geteld (per telling) per soort, per jaar

een hoger aantal van een soort gevonden op de website en is dat gegeven gebruikt.

Opvallend is dat het aantal Kievit tegenwoordig veel lager is dan in het verleden (in 2000 nog een maximum van 600). De Kievit scoort nog wel hoog in de rij van meest getelde en langst aanwezige soorten. De soort broedt op de omliggende maïsakkers en ook rond het tichelgat. In het vroege voorjaar kunnen er grote aantallen voorkomen.

Een aantal soorten ontbreekt wederom in het geheel. De Kemphaan lijkt steeds minder te

Grutto jong is gezien op 2 juli 2006. Dat is rijkelijk laat. Een broedgeval van een Tureluur, met een pulletje medio juli 2007 was al even verwonderlijk. Rond de plasjes zijn weidevogels in elk geval veilig voor de maaimachines.

Verder zijn ook jaarlijks Patrijzen met jongen gezien in de Velperwaarden of op het aangrenzende bedrijventerrein aan de andere kant van de dijk. Het is niet duidelijk of broedgevallen in de Velperwaard zelf plaatsvinden. Ongeveer de helft van het nieuwe bedrijventerrein de Beemd

Datum	Soort	Aantal jongen	Opmerkingen
2-5-06	Soepeend	18	2 paar adult
14-5-06	Grauwe Gans	10	4 paar adult
2-7-06	Grutto	1	pul 2-3 weken (2 adult aanwezig)
11-4-07	Soepeend	5	
3-5-07	Wilde Eend	13	Wild of Soep niet duidelijk
11-5-07	Kievit	4	
1-7-07	Kleine Plevier	1	jong pulletje
1-7-07	Kievit	2	
14-7-07	Tureluur	1	jong pulletje
13-8-07	Waterhoen	1	
13-8-07	Dodaars	1	adult hier gezien vanaf 24-7
19-5-08	Scholekster	3	1 later dood teruggevonden
1-6-08	Soepeend	8	
1-6-08	Grauwe Gans	3	1 paar adult
24-6-08	Kievit	1	
24-6-08	Kleine Plevier	2	jonge pullen

Tabel 2: Waargenomen broedgevallen 2006 - 2008

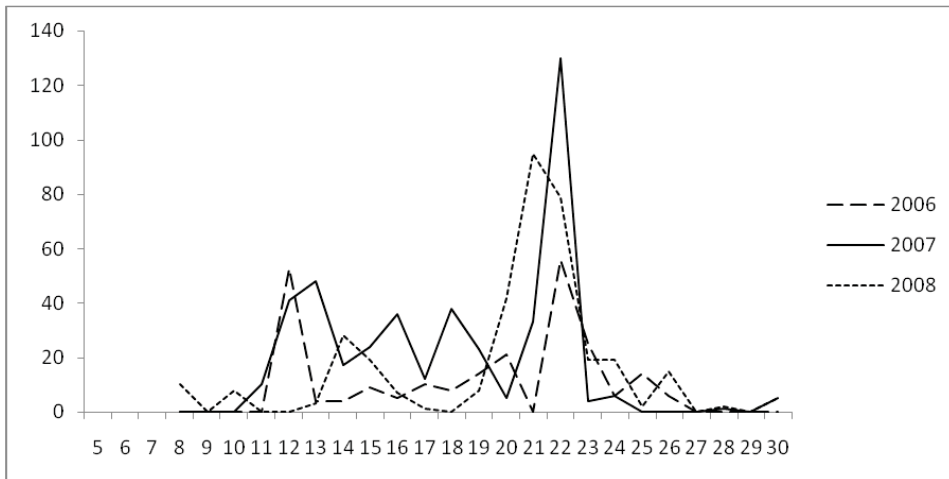
willen pauzeren in de Velperwaarden evenals de Watersnip. Ook de Zwarte Ruiter laat Velp links liggen de laatste jaren.

De Tureluur komt wel ofschoon de aantallen niet meer boven de 20 uitkomen. Voor de Bosruiter waren de omstandigheden in 2007 waarschijnlijk erg gunstig met veel slikrandjes. De teruglopende aantallen Smient volgt de landelijke trend evenals de Pijlstaart. De Zomertaling heeft eens in de zoveel jaren een uitschieter. Enkele jaren geleden was er zelfs een broedgeval.

Van een aantal soorten zijn broedgevallen genoteerd en deze worden opgesomd in Tabel 2. Een

bestond tot halverwege 2007 uit ruderaal terrein met voedselaanbod en broedgelegenheid voor de Patrijs. In 2008 resteerde nog slechts een derde hiervan en wordt de Beemd snel volgebouwd.

Opvallend is dat de afgelopen drie jaar wel enkele broedende Meerkoeten zijn waargenomen maar kuikens zijn niet gezien (of genoteerd). Waarschijnlijk worden de nesten al in de eifase gepredeerd.

Grafiek 1: Aantalsverloop van Grutto's per standaardweek van 2006-2008 (week 12: 19-25 maart, week 21: 21-27 mei)

Grutto

Tot slot wordt in dit artikel extra aandacht besteed aan de Grutto, het zorgenkindje van de weidevogels. In 1997 wees Jan Schoppers al op de neerwaartse spiraal van de Grutto als broedvogel in ons werkgebied. De soort loopt fors terug in de Gelderse Poort; in 2008 zijn nog slechts 36 territoria geteld. In de Rijnstrangen zijn geen Grutto territoria meer gevonden.

In ons werkgebied worden de grootste aantallen gezien tijdens de voorjaarstrek langs het Pannerdens Kanaal, m.n. bij Looveer (meer dan 200 ex. en af en toe zelfs ruim 300 ex.) en langs de IJssel net onder Zutphen. Half maart 2007 zijn 1381 Grutto's geteld tijdens de watervogeltelling langs de westkant van de IJssel, tussen Rheden en Deventer. Dit was een uitschieter. Vermoedelijk was een belangrijk percentage hiervan de ondersoort *islandica*, die het voor de wind gaat de laatste jaren maar in het vroege voorjaar moeilijk is te onderscheiden van de *limosa*.

Eenmaal, op 24 maart 2004, werden 201 ex. genoteerd in de Velperwaarden, een hoogtepunt. Uiteraard kan de waterstand en lokale omstandigheden een grote rol spelen in de keus van de

heeft een aantrekkingskracht op pleisteraars. Dan treedt waarschijnlijk ook wat meer verspreiding op en kunnen concentraties zich ophouden in bijvoorbeeld de Koningspleij.

Grafiek 1 laat zien dat de eerste Grutto's in 2006-2007 verschenen tussen week 10 en 14 (maart). In 2008 verschenen de eersten al in week 8. In die week werden ook de eerste Grutto's in ons werkgebied gemeld. Meestal lopen de Velperwaarden iets achter. In april hoort de soort naar de broedgebieden te trekken. Met name in 2007 bleven groepen van net onder de 40 terugkomen op de slaapplaats in april en mei; in 2008 keerde meer dan 20 ex. al in de eerste helft van mei terug. De piek van terugkeer ligt de afgelopen drie jaar in week 21-22, wat een dubieus teken is voor het broedsucces. Veel jongen zijn immers pas vliegvlug na 1 juni.

Juveniele Grutto's trekken wel naar de slaapplaatsen maar zijn moeilijker op te sporen. Het is bekend dat jonge vogels wat langer achterblijven in het broedgebied en later wegtrekken dan de volwassen vogels.

Gezien het schaarse aantal broedende Grutto's in ons werkgebied is het aannemelijk dat de meeste pleisterende vogels in mei en juni buiten uit ons gebied komen. Op de slaap- en foerageerplaats in de Velperwaarden verdwijnen de volwassen vogels snel in juni naar de ruigebieden. Tot half juli worden nog enkele (doortrekkende) adult vogels gezien en tot eind juli incidenteel juveniele vogels, die snel verder trekken.

Er worden ook andere bezienswaardigheden aangetroffen in de Velperwaarden. De Buizerd is alom aanwezig en incidenteel worden Sperwer, Havik, Boomvalk en Slechtvalk gemeld. Andere incidentele noteringen zijn Lepelaar, Casarca, Kluut en Brilduiker. Op 17 mei 2007 werd een Gele Fluiteend gezien en de dag erna een Rosse Fluiteend. Een kleurenblinde vogelaar?

Ruud Reddingius

Literatuur

- Pilzecker J. 2008. Fenologie 2008. Vlerk 26(1): 20-26.
- Reddingius R. 2006. Steltloper- en eendentelling in de Velperwaarden in 2004 en 2005. Vlerk 23(1): 35-38.
- Schoppers J. 1997. De Grutto *Limosa limosa* als broedvogel in het Hart van Gelderland. Vlerk 14(3): 94-101.

Met dank aan Jan Schoppers voor zijn aanvullingen en verbeteringen.